

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISI NUTQINING AHAMIYATI

Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna

FarDU professori

G'ulomjonova Mubdi'ma G'ayratjon qizi

FarDU talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqining dolzarbligi, ruhiy-emotsional hamda axloqiy-tarbiyaviy ta'siri, shuningdek o'ziga xos xususiyatlari borasida so'z boradi.

Kalit so'zlar: nutq, emotsional ta'sir, ko'nikma, rag'batlantiruvchi nutq, o'quvchiga ta'sir, nutq xususiyatlari, nutq talablari.

Avvalo shuni ta'kidlab o'tishimiz lozimki, inson nutqi orqali uning fikrlash va bilim darajasi, hissiy-psixologik holati, jamoatdagi o'rni va ijtimoiy mavqeyi, axloqiy hamda ta'limiy qarashlari singari muhim omillari o'z aksini topadi. Nutqning ahamiyati juda katta, chunki u insonlar o'rtasidagi muloqotning asosi bo'lib, fikrlarni ifodalash, tushuncha almashish va o'zaro aloqani o'rnatishda muhim rol o'ynaydi.

Nutq borasida so'z borar ekan, jamiyatda boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqining dolzarbligi hamon muhim ahamiyat kasb etmoqda. Buning asosiy sabablari esa quyidagicha:

>O'quvchilarga motivatsiya berish: Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'pincha o'rganish jarayoniga yangi kirishayotgan bo'lib, ularning o'rganishga bo'lgan munosabati o'qituvchining nutqiga bog'liq. Nutqning ijobiy va motivatsion xususiyatlari o'quvchilarga bilim olishda ilhom bag'ishlaydi, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularni muvaffaqiyatga erishish uchun rag'batlantiradi.

>O'quvchilarga tushunarli va aniq ma'lumot berish: Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali o'rganish jarayonida yangi bosqichlarni bosib o'tmoqdalar. O'qituvchining nutqi

aniq, sodda va o'quvchilarga tushunarli bo'lishi kerak. O'qituvchi murakkab atamalarni ishlatmasligi, o'quvchilarga eng oson va tushunarli tarzda ma'lumot berishi lozim.

>O'zaro munosabatlarni rivojlantirish: O'qituvchining nutqi sinfdagi o'quvchilar bilan o'zaro aloqani mustahkamlashda katta rol o'ynaydi. Nutq orqali o'qituvchi o'quvchilarga hurmat, mehr-muhabbat, tushunish va hamkorlik muhitini yaratishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning sinfdagi muhitga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi.

>Emotsional ta'sir ko'rsatish: O'qituvchining nutqi nafaqat ma'lumot uzatish, balki o'quvchilarning his-tuyg'ulariga ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega. Nutq orqali o'qituvchi bolalarga o'zlarini qulay his qilishlariga yordam beradi, sinfdagi ijobiy muhitni yaratadi va o'quvchilarda o'rganishdan qoniqish uyg'otadi.

>O'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish: Nutqning dolzarbligi o'quvchilarda nafaqat eshitish, balki nutqni tushunish, o'z fikrlarini ifodalash, savol berish va javob olish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham ta'sir qiladi. Boshlang'ich sinfda o'qituvchining nutqi, o'quvchilarning nutqiy va yozuviy malakalarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

>Darsning samaradorligini oshirish: O'qituvchining nutqi darsning samarali o'tishiga yordam beradi. Agar nutq aniqlik, oydinlik va qiziqarli bo'lsa, o'quvchilar darsga qiziqish bilan qatnashadilar va bilimlarni o'zlashtirish jarayoni samarali bo'ladi. Nutq orqali o'qituvchi o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

>Ijtimoiy va axloqiy tarbiya: Nutq o'quvchilarga nafaqat akademik bilimlarni, balki ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni ham o'rgatadi. O'qituvchining so'zlari va ifodalarini tinglab, bolalar o'zaro hurmat, mehr-muhabbat, mas'uliyat va adolat kabi tushunchalarni o'rganadilar.

Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutqi dolzarb, chunki u o'quvchilarning bilim olish jarayonini tashkil etadi, ularning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi, ijtimoiy ko'nikmalarini oshiradi va umumiy muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi. Nutqning mazmuni va shakli, o'qituvchining o'quvchilarga ta'sirini

sezilarli darajada belgilaydi, shuningdek, o'qituvchi o'zining nutqida o'quvchilarga qulay va samimiy muhit yaratish, ularning o'rganish jarayonini qiziqarli va mazmunli qilishga intilishi lozim. Xo'sh, buning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutqi qanday bo'lishi kerak?

***Aniq va tushunarli:**

- O'qituvchining nutqi bolalar uchun sodda va tushunarli bo'lishi kerak. O'quvchilarga murakkab atamalar, iboralar va tushunchalar emas, balki ular uchun yengil va oson tushuniladigan so'zlar ishlatilishi lozim.

- Misol: Agar o'qituvchi "Tabiatda kuz faslida daraxtlar barglarini yo'qotadi" deb aytsa, bu bolalar uchun aniq va tushunarli bo'ladi, chunki ular bu hodisani oson anglashlari mumkin.

***To'g'ri talaffuz va grammatika:**

- Nutqdagi har bir so'z to'g'ri talaffuz qilinishi, jumlar grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi kerak. Noto'g'ri talaffuz bolalarda noto'g'ri o'rganishga olib kelishi mumkin.

***Rag'batlantiruvchi va ijobiy:**

- Nutqda o'quvchilarni rag'batlantiradigan va ularga ijobiy kayfiyat beradigan so'zlar ishlatilishi kerak. Bolalarni xato qilishdan qo'rqmaslikka undash lozim.

- Misol: "Ajoyib, juda yaxshi javob, endi yanada ko'proq o'rganamiz!"

***Izchillik:**

- Nutqdagi ma'lumotlar mantiqiy izchillikda bo'lishi kerak. O'qituvchi fikrlarni bir-biriga bog'lab, izchil ravishda bayon qilishi zarur.

***Qisqa va aniq bo'lishi:**

- Nutq juda uzun va keraksiz ma'lumotlarga boy bo'lmali kerak. Har bir gapning o'z maqsadi bo'lishi lozim.

- Misol: "Bugun biz matematikada qo'shish va ayirishni o'rganamiz" — bu juda aniq va sodda.

***Emotsional ifoda:**

- Nutq bolalar uchun samimiy va emotsional bo'lishi kerak. Bu bolalarning o'qituvchiga bo'lgan ishonchini oshiradi.

***Bolalar bilan muloqotga tayyorlik:**

- O'qituvchi bolalar bilan doimiy muloqotga kirishishga tayyor bo'lishi, ularning savollariga javob berishga ehtiyotkorlik bilan yondashishi kerak.

- Misol: "Agar biron savolingiz bo'lsa, bimalol so'rashingiz mumkin."

***Rag'batlantiruvchi va motivatsion bo'lishi:**

- O'qituvchi o'z nutqida bolalarni yanada ko'proq mehnat qilishga undovchi so'zlar ishlatishi kerak.

- Misol: "Bu juda qiziqarli! Hamma birgalikda muvaffaqiyatga erishamiz."

***Bolalar uchun qo'llaniladigan oddiy misollar:**

- Nutqda bolalar uchun oddiy misollar va tasvirlar ishlatilishi lozim. Bu ularning tasavvurini rivojlantirishga yordam beradi.

- Misol: "Agar siz kartoshkani qovurib yeysangiz, u qizarib, yumshoq bo'ladi."

***Bolalarni tinglashga undash:**

- Nutq bolalarni fikrini ifodalashga va savol berishga undashi kerak. O'qituvchi ularga o'z fikrlarini erkin ifodalashga imkon yaratishi muhim.

- Misol: "Endi siz nima deb o'ylaysiz? Keling, fikrlaringizni eshitaylik."

Bu kabi xususiyatlarga ega bo'lish uchun, albatta, nutqni rivojlantiruvchi turli usullar hamda mashqlardan samarali foydalanish tavsiya etiladi. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'qituvchining eng birinchi yordamchisi, ko'makchisi, uning ta'sirchan va ifodali nutqidir. Chunki u nutq orqali muloqotga kirishadi, o'quvchilar ko'ngliga yo'l topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Boshlang'ich sinf o'qituvchi nutqining tarbiyaviy, ilmiy, psixologik va lingvistik asoslari”. Sh.G'aniyeva
2. “O'qituvchi nutqi madaniyati”. Hamidov Abdumalik, Toshkent 2013-yil
3. Internet saytlari.